

13.916

Csanádvármegyei
könyvtár

14

N. M.

Hung. b.

3344cd

CSANÁDVÁRMEGYEI KÖNYVTÁR.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

dr BARNA JÁNOS és dr EPERJESY KÁLMÁN.

14.

SZENT GELLÉRT LEGENDÁJA. (VITA S. GERARDI.)

FORDITOTTA :

GÁLOS REZSŐ.

CSANÁDVÁRMEGYEI KÖNYVTÁR.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

dr BARNÁ JÁNOS és dr EPERJESY KÁLMÁN.

14.

SZENT GELLÉRT LEGENDÁJA. (VITA S. GERARDI.)

FORDITOTTA :

GÁLOS REZSŐ.

GAÁL LÁSZLÓ KÖNYVNYOMDÁJA, MAKÓ. 1928.

CSANÁDVÁRMEGYEI
KÖNYVTÁR.

DR. BARRA JÁNOS ÉS DR. EPERJESY KÁLMÁN.
EGERKEZTETÉSEK ÉS KIDOLGOSÍTÁSOK.

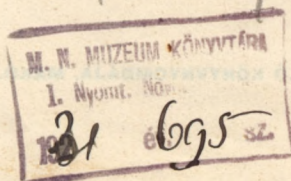
SZENT GELLÉRT LEGENDÁJA.
[VITA S. GERARDI]

FORDÍTOTTÁ:
GÁLOS RÉZSŐ

(R2)

13.916/14

Beszédes

Dr. STROMMER VIKTORINNAK, SZERETETTEL.

Bevezetés.

Az első, primitívebb középkor, Nagy Károly birodalmának bomlásáig, a nemzeti államok kialakulásáig, azt a kicserélődési folyamatot jelenti, amellyel az emberek lelkéből az antik hedonista eszmények eltűnnek, hogy az evangéliumi életeszmének, a keresztényi megadás és lemondás szépségének s az örökkévalóság gondolatának helyet adjanak. Az új, igazabb és őszintébb kultúra terjedése világharcok közepett történik; a népvándorlás fergetege azonban a kereszténység átalakító hatásának nem akadály, ellenkezőleg, szinte segítsége is. A borzalmas küzdelmek az Istenhez való menekülés, Istenben való hit mélységét fokozzák, a római világ emlékeinek kísértő hatását pedig véggépen eltörlik. Ebben a primitívebb korban a szellemi élet pusztán az evangéliumok lelkületéből táplálkozott: szegény, egyszerű, részben tanulatlan emberek megtalálják életgondolatukat a krisztusi törvényekben, a Krisztusra való reánevelődésben s az antik ideálokból össze nem rakható krisztusi szellem ébren tartja, lenyűgözi és lelkesíti a kultúrát. De az egyszerűbb embereken túl egy Szent Ambrus Milanóban állami tisztviselő, mikor a hívek püspöküknek hívják meg, egy Szent Benedek régi római patricius család sarjadéka. Valamennyien együtt alapozzák meg a későbbi, virágzó középkor nyugodtabb fejlődését, mélyebb tudását. A kettőnek mezsgyéjén van a műveletlen és sivár 10. század, amelynek pusztuló képéhez ősmagyarjaink kalandozásai is nem kevés vonással ragadták a nyugati kultúrát. Az új, szebb korszak mégis elő volt készítve, mikor nálunk Szent István nemzeti államát kialakítja. A clunyi reformok terjedése csak egy kis fejezete volt az öntudatosabb újjászületésnek. Fontosabb lett a szkolasztikus filozófia kifejlődése, amely tetőpontjáig, Aquinói Szent Tamásig szilárd bástyát vont az antik szellemet fölváltó katolikus életeszmény köré.

E virágzásnak kezdete a szentgalleni iskola irodalmi tevékenysége, Augsburg, Regensburg és sok más kulturális centrum munkálkodása, általában a bencések működése. ¹⁾

Mikor a pogány magyarság akklimatizálódott, hozzá hasonult a környező államoknak nemcsak külső struktúrájához, hanem szellemi életéhez is, egy már lendületes fejlődésnek voltaképpen a derekába kapaszkodott és innen kezdve együtt nő és virágzik vele, épen olyan hajtásai fakadnak, mint a nyugatnak s már a pogányság végső vívódásai idejében sem marad el mögötte.

Szent István államának kialakításában s különösen a bolgár egyház terjeszkedésének kiküszöbölésében ²⁾ már jelentékeny része van Szent Gellértnek is; vértanúsága pedig, Vatha lázadásának tetőpontján. mintegy fordulópontot jelent a kereszténység diadala felé. A Szent Györgyről nevezett velencei bencés monostor fiatal apátjának történelmi jelentősége nemzetünk multjában nagyobb, mint a többi térítőé, de kétségtelen, hogy egész szellemi életünk s irodalmunk történetében is előkelőbb szerepe volt, mint amennyire eddig méltatták. Ez a csudálatos nagy ember, aki hol mint térítő, hol mint Szent Imre nevelője, mint bakonybéli asztetikus remete, majd meg mint első csanádi püspökünk tűnik föl, nagy műveltséget hozott magával külföldről. ³⁾ Tudott e magyarul, alig állapítható meg. (Endlicherrel szemben Balogh József úgy véli, hogy nem, csak *értett* valamit élete végén,) De marosi udvarában voltak magyar papok is s a nagy püspök, szorosan az udvartartáshoz tartozva, ismerte törekvéseinket, lelkületünket ép úgy, mint Szent István minden intézményét, beleélte, mert bele kellett magát élnie viszonyainkba — félig--meddig jogosan tekinthetjük őt magyar-nak. Marosi püspök korában írta nagy munkáját, amelynek árpád-kori kéziratát a müncheni kir. udv. és áll. könyvtár őrzi, a *Deliberatio supra Hymnum trium puerorum-ot*. ⁴⁾ Címe magyarul: A marosi egyház püspökének, Gellértnek, elmélkedése a három ifju énekéről. A három ifju éneke tudvalevően egy canticum, amelyet a breviariumban ma is megtalálunk, a liturgia vasárnapi része, amelyet röviden Hymnus Puerorumnak nevezünk: Dániel próféta könyvének harmadik fejezetéből való s a Nabukodonozor által tüzes kemencébe vetett ifjak éneke ez: *Benedicite omnia opera Domini*. Ehhez szó Szent Gellért munkája elmélkedéseket. A munka minket két szempontból érdekel.

¹⁾ E bevezetés gondolatai *Fináczy*, A középkori nevelés története és *Kühár*, A keresztény filozófia története.

²⁾ *Fehér Géza*, A bolgár egyház kísérletei és sikerei hazánkban. Századok, 1927.

³⁾ *Kühár*, Szent Gellért Bakonybélben. Panonhalmi Szemle, 1927. 315. l.

⁴⁾ *Káda* gr. Batthyany Ignác erdélyi püspök: *Sancti Gerardi Episcopi Chana-diensis Scripta et Acta*. Albo-Carolinae, MDCCCXC.

Az egyik az egésznek tudományos kritikája. Egyik ismertetője szerint a középkor két nagy tudományának, teológiának és a filozófiának tételei szeszélyesen keverednek benne. Vannak erkölcsi oktatásai, imádságos részei, bibliai értelmezései, de vannak szkolasztikus bölcselkedései és önvallomásai is — mindez történelmi, grammatikai és természettudományi hivatkozásokkal vegyül benne. Aki ezt írta, rengeteg anyagot ismert. Tudta-e mind, vagy csak forrásokat használt, nem fontos. A lényeges, hogy az udvar körében is élő egyik eszményi tökéletességű ilyen szerzetesünk a szkolasztikus filozófiába is vágó több tudományos munkát írt — mindezt Magyarországon, a 11. század elején. Kinek írta? Bizonyára nem csupán a maga lelki gyönyörűségére. Írta, mert lelki szükség vezérelte, hogy gondolatait mások, talán volt kolostora, talán rendtársai, talán káptalanja részére megörökítse. És akaratlanul írta ime azért is, hogy tanuságot tegyen az utókornak róla, a műveltségnek milyen magas fokát hozták magukkal az ide bejött első szerzetesek, az is, aki írta, azok is, akiknek írta.

A másik szempont, amely minket érdekel, hogy ez a reánk maradt legelső, magyar földön termett könyv. Első gondolatai, miként Gellért elveszett munkáié is, ⁵⁾ itt fogantak a bakonyi erdőkben, amikor a mai bakonybéli apátság területén elmélkedni vonult vissza a Gerence patak völgyébe, ⁶⁾ őserdők hűvösébe, Isten szabad, szép természetvilágába. Ezek a könyvek már magyar ég alatt születtek, Szent István király idejében; az egyetlen, amely ránk maradt, hatalmas és drága emlékünknél nekünk. Határköve a magyar irodalom kezdetének. Jele annak, hogy mikor népünk a katolikus kultúrával egybe olvad, mindjárt gyökerénél fogja azt és együtt nő vele. *A Deliberatioval kezdődik a magyar irodalom története.*

Mert a középkori magyar irodalom nem más, mint a katolikus szellemnek és műveltségnek továbbfejlődése magyar talajon, és összeforrása a magyar nemzeti, faji szellemmel. A magyar irodalom története egy latin könyvvel, hittudományi munkával kezdődik.

Jogos azonban a kérdés, hogy e szerint az első középkornak sok latin könyve beletartozik-e irodalmunk történetébe. Irodalomtörténetírásunkban — kevés kivétellel — az a fölfogás jutott uralomra, hogy a latinnyelvű irodalom nem — vagy csak kevéssé — tartozik bele. A krónikáknak és Temesvári Pelbártnak még csak megkegyelmeztek, de a többi középkori latin emlékeknek nem. Ennek volt a következménye, amit a kutatók mindegyre jobban fájlnak, hogy

⁵⁾ Elveszett műveiről v. ö. *Karácsonyi János*: Szent Gellért csanádi püspök élete és művei. 1887. A 255. l. még négy munkájáról tud.

⁶⁾ „Majdnem húsz év mulik el addig, míg a Deliberációt megírja, mégis megérezzük írásán a remeteség benyomásait.“ *Kühár*, id. ért. 311. l.

még kódexeink kiadásából is kimaradtak a latin részletek. Igazságtalanul. Középkori irodalmunk szellemének fejlődését nem látja tisztán az, aki egy élő fának eleven, friss rügyeit és hajtásait lahasogatja, elszáradva kosárba gyűjti s a megkoppasztott törzsnek alig egy-két hajtásában keresi az irodalom első képét. Ezek a rügyek, hajtások és ágak együttes fejlődés emlékei egymásból fogadtak, egymásért voltak, és ha igaz, hogy középkori irodalmunk nem más, mint a magyar léleknek beojtása az ideplántált katolikus kultúrába, amelybe azután lassan magyar nedveket visz szét, akkor a magyar irodalom primaveráját sem értjük meg a latin kezdet ismerete nélkül. Más szóval a katholicizmussal ideplántálódik egy hatalmas, bizonyos mértékig kész kultúra. A magyarság részese, majd része lesz ennek a műveltségnek, lassan egészen a magáévá teszi és áthatja magyar lelkével. Ez a kultúra a tatárjárás idejéig még egészen latin — a mohácsi vész idejében egészen magyar. Ha a mohácsi vész korának magyar irodalma a tatárjárás előtt még latin nyelvű irodalomból lett — már pedig kódex-irodalmunk egész kincsháza ezt igazolja — akkor irodalmunkat csak úgy ismerhetjük meg gyökerestül, ha a latin hajtásokat is megvizsgáljuk. Még indokoltabb lesz ez a következtetés, ha költészetünk gyökerére s arra az összefüggésre gondolunk, amely középkori verselésünk és a katolikus hymnus-költészet között van. Az első ismeretes latin hajtás a *Deliberatio*, az első, magyar földön termett ismeretes könyv, és négy elveszett párja. Szent Gellért vetette el a 11. században a katolikus kultúra első magvait abban a földben, amelyet Szent István vett körül bástya erősségű palánkkal.

Szent Gellért neve másodszor is, és két kapoccsal, erőteljesen szövídők belé irodalmunk történetébe a róla szóló két legendával.

Fölvetődik a kérdés, hogy milyen volt a talaj, amelybe e magvakat szórták? Milyen volt a magyar lélek csirázó képessége, volt-e valamilyen faji jellemű irodalmunk? Mert ha volt, a kettőnek eredője lett egész középkori szellemi életünk. Mi lett azokkal a magvakkal, virágokkal, amelyek már e talajban vadon csiráztak, sőt virágoztak is? Mi lett a pogány hagyományokkal? Ezekből is fejlődik élet. S lám: aki olvasta a bécsi képes krónika lendületes, szép részleteit, az tudja, hogy abban benne van a hún eredet hagyománya majd minden részletével; az tudja azt is, hogy aki ezt írta, ösmerte a bibliát, sőt okvetlenül pap volt; az érzi, hogy ez a krónika, ha latin nyelvű is, még sincs latinul, ropogós mondataiból magyar lélek sugárzik; aki ezt írta, tanult, művelt ember, vallásos lélek és hazáját szerető magyar volt: ime a pogány hagyományok talajából, keresztény kultúra magvaiból csiráznak ilyen nagyszerű alkotások. Még nem teljes a színek egybeolvadása; még részenként

külön lehet választani mondát, történelmet és katholicizmust: de már együttesen jelennek meg benne. A Gellért-legenda egy-egy gyönyörű részletét beleszővi történeti elbeszélésébe: a krónika magyar szelleme és magyar világa szervesen összefügg Szent Gellért legendájával, az ideplántált katolikus szellem egy még érintetlen virágával.

Ez az egyik kapocs liturgikus irodalmunk egy alkotása és irodalmunk fejlődése között. A másik kapocs a szolgáló-leány énekének említése, ami eléggé ismeretes; ⁷⁾ ez utóbbit irodalomtörténeteink is tárgyalták. Indokolni próbáltam, hogy miért tekintem nemcsak ezt a kis részletet, de az egész Gellért-legendát irodalmunk szerves alkotásának, — az élen a *Deliberationes*-szel, amellyel egyszerre kapcsolódunk a világirodalomba, a nyugati népek szellemi közösségébe, s amelyből elindulva nemzeti irodalmunk kifejlődik. Meggyőződésem, hogy a fejlődés utja is ki fog világosodni, ha liturgikus irodalmunk képe kitisztul s a kódexek egész birodalmát alaposan megismerjük. Megélesedik annak a kornak a képe, amelyet Katona Lajos irodalmunk bencéskorszakának nevezett; s irodalmunk története Szent Gellérttel kezdődik, akinek életét legendája részletesen fenntartotta.

* * *

Szent Gellértnek két legendája van: a legenda maior és a legenda minor. A nagyobbik legenda a mondseei bencés kolostor 15. század kéziratai között maradt ránk, ⁸⁾ s eredetileg egy magyar bencés-kolostoré volt; de megvolt e legenda kézirata Velencében is; 1490-ben még látták Sagredo Miklós patriciusnál. Száz évvel utóbb Wion Arnold a San Giorgio maggiore-kolostor kézirataiból adta ki a nagy legendát (1597), de nem tudni, azonos-e ez a Sagredoéval. (Most a bécsi cs. és kir. udv. — jelenleg áll. könyvtárban van). A kisebbiknek Batthyány püspök három változatát közli: egy esztergomi 13. századi lectionariumból, Temesvári Pelbárt Pomeriumából (*De Sanctis*) és Oláh Miklós breviariumából. Karácsonyi János ⁹⁾ ezeket még többel toldja meg: a corsendonki legendával s ennek muranoi, valamint az 1498-iki (*Legendae Sanctorum R. Hungariae*) és magyar breviarumi rövidebb alakjával; a Pelbártéhoz hasonló magyar karthauzi-legendával és, távolabbi változatul, Petrus de Natalibus elogiumával. Madzsar Imre utal a velencei Szent Márk-könyvtár egy 12. sz-i legenda minor-kéziratára. ¹⁰⁾

⁷⁾ Irodalmát l. Balogh József alább id. értekezésben.

⁸⁾ Kiadta Batthyány id. m. — 301 — 360. ll. és Endlicher l. alább.

⁹⁾ Id. m. 259. l.

¹⁰⁾ Századok, 1912. 515. l.

A nagyobbik és kisebbik legenda egymáshoz való viszonyáról többféle a fölfogás. A nagy legenda iratása idejét Karácsonyi a 11. századra, tehát még Gellért századára teszi, de a két utolsó fejezetet későbbi toldaléknak tartja. Ortway veti föl elsőnek, hogy a legendának épen Walter kanonok a szerzője. Pauler Gyula már a 14. század végére teszi s a legenda és a krónikák közös részleteit közös régebbi forrásnak tulajdonítja. A 11. századnál későbbinek tartja a legendát Marczali és Salamon Ferenc is. Az osztrák Kaindl szerint a kisebbik legenda a 11. század végén, vagy a 12. század elején keletkezett, a nagyobbik a 13. sz.-ban a kisebb legenda alapján készült. ¹¹⁾ Vele szemben Müller Frigyes ¹²⁾ azon az állásponton van, hogy Walter vagy Gellértnek egy másik kortársa, még 1083 előtt (Karácsonyinál hozzávetőleg 1075 előtt készült a nagy legenda) irt egy *Vita S. Gerardi*-t s ennek a szenttéavatás (1083) után készült liturgikus célú kivonata a legenda minor. A nagyobbik legenda szerzőjét viszont a *toldalék* írójában keresi, aki azt 1381—1421. között szerkeszthette, s fölhasználta hozzá a kisebbik legenda és a krónikák szövegét; a krónikairó pedig ismerte a Walter-legendát. Madzsar Imre ¹³⁾ a Walter-legendá hipotézisét gyöngének tartja, s a nagy legenda keletkezési korát maga is az 1400 körüli időre teszi. A breviáriumok Gellért-officiumaiban pedig mindenütt fölismeri a legenda minor rövidített szövegét, ami a mellett bizonyít, hogy a kisebb legenda volt az egyháznak évszázadokon át hiteles szövege. Szerinte csak a legenda minor hagiografikus termék, míg a nagyobbik legenda nem az, hanem olyanóá korból való, mikor a legendák igazi jelleme a korszellemmel együtt már megváltozott. Újabban Balogh József ¹⁴⁾ megint a *Legenda Maior* közel egykorúsága mellett tör lándzsát s a *Legenda Minor* a nagy legenda liturgikus lectió céljából készült kivonatának tartja.

Annyi bizonyos, hogy a szöveg ma ismeretes redakciója az Anjouk koránál, de legkorábban a 13. századnál régibb nem lehet. Erre vall, hogy Gellértet a legenda — miután a bolognai iskolát elvégezte — „Magister Gerhardus“-nak nevezi; erre, hogy őt a bolognai főiskolára küldeti, jöllehet a bolognai iskola csak a 12. században kezdi főiskolai hírét nyerni, az egyházjog („decreta“) pedig csak 1150 körül kezd a főiskolán mint önálló tudomány szerepelni. Leginkább pedig a keresztes háborúk visszavetítése Szent István korába anakronizmus ebben a formájában. De az én szerény véleményem is az, hogy ezek interpolatiók. Az előadás közvetlensége s a Balog József fölsorolta okok arról győznek meg, hogy a *Legenda Maior* közel egykorú bencés munka, amelynek egy 14. századbeli, a másoló interpolatioival bővült szerkezete maradt ránk.

Hogy bencések munkája, ahhoz nem fér kétség. Latens idézetek Szent Benedek reguláiból és bencés consuetudok emlegetése igazolják ezt. Jellemző ilyen részlet a gyrovagus szembeállítása a claustralis monachus-sal, ilyen a synaxis kiemelése: az alázatosság *nyolcadik* fokául csak Szent Benedek reguláiban szerepel a vita communis — más rend szerzetese inkább a Szent Tamás adta sorrendet vette volna.

A Legenda Maior Batthyány-kiadása nem teljesen kritikai szöveg. ¹⁵⁾ Fordításunkhoz a másik, megbízhatóbb kiadást, Endlicherét használtuk föl. ¹⁶⁾ A fordítás mindvégig Szabó Károly fordításának ¹⁷⁾ szem előtt tartásával készült, de fölhasználtam Karácsonyi János megjegyzéseit is. Végül a szolgálóleány énekéről szóló részben Balogh József fordítása volt a mintám, bár nem követtem szószerint. — Értelem szerint pontosan egyező, de első sorban élvezhető fordításra törekedtem.

¹¹⁾ Karácsonyi id. m. 259. l.

¹²⁾ A nagyobb Gellért-legendá forrásai és keletkezése. Századok, 1912., 355., 419., l.

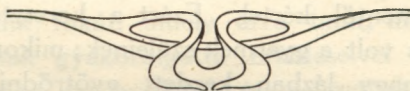
¹³⁾ Szent Gellért nagyobb legendájáról. Századok, 1912. 502. l.

¹⁴⁾ Szent Gellért és a „Symphonia Ungarorum“ Magyar Nyelv, 1926. 189. és 266. l.

¹⁵⁾ Karácsonyi id. m. 263. l.

¹⁶⁾ Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana. Edidit Steph. Lad. Endlicher. Sangalli, 1849. 205—34. l.

¹⁷⁾ Magyarország történetének forrásai. IV. Emlékiratok a magyar keresztyénség első századáról. Pest, 1865. 49—88. l.

Szent Gellért, marosi püspök élete.

1.

A velencei nemzetségű Gellért Velence városában, patricius család palotájában született. Atyjának, akit többi polgártársai kedveltek és a város minden lakója szeretett, messze vidékekre elterjedt a jó híre. Ugyanabból a városból egy erkölcsével ékes, szüleitől istenfélelemre nevelt, alamizsnáival és jó cselekedeteivel a többi nő közül kiváló leányt vett feleségül. Ez mindennap vagy maga, vagy más úriasszonyok útján a templomoknak gyertyákat, vagy világító szereket és más kegyes ajándékokat juttatgatott. Atyja pedig, mivel gazdag ember volt, meghivogatta a papokat, egyházi személyeket, barátait és szomszédjait, és asztalánál fényesen megvendégelte őket. Egy napon aztán így szólt feleségéhez: „Asszony! légy biztos benne, és imádkozzál Istenhez és az öszentséges Anyjához, hogy minket utóddal ajándékozzon meg. Mert sok időt élt el gyermekek nélkül. Három év múlva Szent György vértanu napján csakugyan megkapták a fiúgyermeket, akit Istentől kértek. Ezért a keresztségben Györgynek nevezték el. Kedves volt a gyermek szüleinek; mikor ezektől neveltetve őt esztendőssé lett, nagy lázban kezdett gyötrődni. Szülei ezt látva, följajánlották őt ajándékokkal együtt Szent György vértanunak, az ő monostorába vitték fiút, ő hogy az apát és a szerzetesek szeme láttára nyerje vissza egészségét. Mikor ezeknek könyörgéseire meggyógyult, felöltötte a szerzetesi ruhát. Miután pedig a szerzetesek iskoláiban őt esztendőst eltöltött, mestere, éles esztét és tehetségét látva, megcsodálta, hogy azokat akik régebben jöttek, tudományban túlszárnyalta.

2.

Történt pedig, hogy a pápa parancsára az egész kereszténység, a kereszt jelét öltve az Úr sirjához, Jeruzsálembe készülődött, hogy e szent helyért megharcoljon. Köztük Györgynek atyja, Isten kegyelmétől oltalmazva, szerencsésen útra kelt és a szent helyre baj nélkül

eljutott. Mivel pedig ott a keresztények serege imádkozóban volt és egyenként is ünnepi imával fohászkodván az Úrhoz az égből várt segítséget, a lakosok csapata viszont a maga erejében elbizakodva a keresztény sereget nem csekély gyalázkodással illette, bizva fegyvereiknek erejében és Mahomed segítségében, remélte, hogy általa a keresztény népséget legyőzheti: ezért történt, hogy a keresztények győzelmet aratva, ujjongással tértek vissza. És György atya, mint még otthon kívánta, arra érdemesült, hogy a szent földbe temessék el. Mikor ezt Györgynek anyja megtudta, hosszú ideig gyászolta és siratta férjét, majd elment az említett kolostorba és férjét siratva így szólt: Jaj nekem, Gellértem! kire hagytad most fiadat! Ezért kérte a monostor apátját, hogy adja György fiának is atya nevét, és ettől a naptól Gellért lett a neve.

3.

Maga pedig, miután kisebbik fiát, Rinetust megházasította, jó cselekedetekkel gazdagon, békében elpihent, és az előbb említett monostorba temették el. Gellért pedig a monostorban lakozva inkább Istenen, mint a világi hiúságon csüggött. Ezért mindent, ami e világba való, megvetett és buzgón törekedett, hogy a szerzetesi ruhának, amelyet fölvetett, és fogadalmának, amelyet Istennek tett, megfeleljen. Mikor tehát a fogadalmas szerzetesek társaságába jutott, mindenben, amit neki apátja parancsolt, késedelem nélkül engedelmeskedett s mikorra megletebb kora is eljött, mindnyájuknak akarata volt, hogy őt emeljék a perjeli hivatalra. Ebben feddhetetlenül viselkedett és a szerzetesi fegyelemben többi testvérének mintaképe lett. Mert az alázatosságnak nyolcadik fokát, amely arra tanít, hogy a közös életbe illeszkedjék, nemcsak gyakorolgatta erkölcsével hanem, amennyire lelkiatyja szabadsága megengedte és a szenteknek példái buzditották, serényen teljesítette is. Mert az ünnep és vasárnapokat kivéve, mikor a matutinumoknak és más ájtatosságoknak énekei és lectiói hosszasan szoktak tartani, mindig durva ciliciumot viselt és mikor ebben maradván magát sanyargatta, sohasem hanyagolta el a közösség által reá kiszabott kötelességeit. Mikor tehát a próféták szavaira és a szent apostolok beszédeire figyelt, magyarázataikon szorgalmasan elmélkedett. Soha senki nem látta őt fecsegni, vagy hivalkodni vagy borosan, vagy valamikor is hallgatásba burkolva az igazságosságot és igazságot elhallgatni. Mert azt mondta: jobb haragudni, mint az igazságot hallgatásba burkolózva megtapodni. Ha néha haragosnak láttad, tüstént magába szállt. És így maradt tanulmányaiba merülve a monostorban mindaddig, míg e világ terhét viselte. Egy napon apátja, Guillelmus mikor, a konventben jelen volt, így szólt: Kedves testvé-

reim! Néhányat közületek, akiket erre alkalmasabbaknak gondoltok, tanulni kell küldenünk, a tudomány gyümölcseinek megszerzésére, hogy Szent Benedek atyánk rendje a szabad tudományokban el ne maradjon. Tetszett a szó a testvéreknek és Gellértben és Sirdiánusban állapodtak meg, akiket a szükséges költségekkel ellátva Bolognába küldtek, ahol a nyelvtan, a bölcsészet, a zene és az egyházijog tudományában és minden szabad tudomány ágaiban kiváló és jeles oktatást nyertek; végre az ötödik évben, tudományos kézi könyveiket is magukkal hozva, visszahivattak.

5.

Mikor azután a monostor apátja meghalt, Gellért mestert választják apáttá, amit elfogadni vonakodván, a konventben a szerzetesei mint engedetlent korholgatták s végre akarata ellenére is a monostor atyjává tették. Az idő alatt pedig, míg az említett monostort kormányozta, Isten kegyelméből minden szerzetesnek mintaképül mutatkozott. Ugyanis semmit sem tett, amiről azt gondolta, hogy a fegyelemmel ellenkezik. Pár évvel később pedig, hogy az említett monostor élére került, minthogy Betlehembe, Szent Jeromos monostorába akart utazni és meg akarta látogatni a szent helyet, amelyet Krisztus jelenlétével megdicsőített, vállalt tisztségéről leköszönni készült. Mihelyt ezt testvéreinek tudtukra adta, egyeseknek tetszett, másoknak azonban atyjuk távozása mélységes szomorúságot és lelki aggodalmat okozott. Miután az utazást elhatározta, zárai kereskedők hajójára szállt és kísérőivel együtt megkezdték a hajóutat. Azonban az ellenkező szél és tengeri vihar miatt az evezésnek nagy akadálya támadt. Ezért egy monostornál kikötöttek, ahol történetesen egykori különösen jó barátja, Rasina, Szentmárton monostorának apátura tartózkodott. Történt pedig, hogy a zivatar miatt nem tudtak tovább menni és kénytelenek lettek az egész nagybőjtre ott maradni, ami Gellért urnak nehezére esett. Szomorúságát észrevévén Rasina így szólt: Ne zúgolódjál, Gellért uram, utádnak viszontagságán. Isten akarata, hogy ez így essék. Amíg pedig velem léssz, szolgálók néked és kísérőidnek a szükséges élelemmel. De kérdezlek téged, hogy tudományodnak értelme szerint felelj nekem: minthogy mester lettél Itáliában és apátod, Guillermus azért küldött téged tanulni, hogy testvéreidnek tanítója légy vagy lehess, onnan visszatérve isteni rendelésből apát lettél és gyermekkorod óta mindenki szeretett, most pedig ilyen nagy méltóságtól megválsz és testvéreidet bűba mérülten hagyod ott, sietsz ismeretlen nép közé vándorolni: volt-e csak egy valaki is ebben tanácsadód? Erre az: senki sem. Ha senki — úgy mond — akkor sehogy sem lesz jól. Ha pedig valaki, akkor

hihetném, hogy valamire vezet a dolog. Mert sohasem olvastuk, hogy kolostori szerzetes — csupán csak a kóbor szerzeseket kivéve — valaha is ilyenféle dologért Jeruzsálemet megjárta volna. Mert ez az út, hogy a Szentföldért megharcoljanak, a világiaknak van rendelve, a szerzeteseké pedig más, amely kedvességed előtt nem ösmeretlen. Mert ott a kereszteseknek csatázniok kell. Ott a zsidók jelenlétben gyalázzák Üdvöztőnk anyját, amit neked sohasem lesz jó hallanod. Ne gondold, hogy téged korholni akarlak, hanem csak azért tanakodom, hogy vedd észre és fontold meg, vajjon helyesen cselekszel-e, vagy nem. Aki is elpirulva így válaszolt: Úgy legyen, amint az Égben akarják. Mert emlékezett az evangéliumi mondásra: csak egy hajszál sem vész el a ti fejetekről.

6.

A nagybőjt napjainak elteltével pedig Rasina apát így szólt: Mit gondoltál, Gellért uram? Bizony ne pirulj útheadért és tárd föl előttem szíved szándékát. Mert tudom, hogy jót óhajtasz és nem rosszszat, és hogy a döntés előtt álló emberi szándék sok félére gondol Mindaz, amit mostanig mondtál — felelt az — s leginkább az a szólas, amit végül fölhoztál, nagyon is igaz, és tudd meg igazában, hogy szándékom megoszlik. Erre Rasina így szólt: Ha megoszlott, akkor beteg. A betegeknek az egészség a legjobb orvosságuk. Hidd el uram, Gellért, hogy hűséges társad vagyok, azért ismerd el, ha majd igazat szólottam. Szívesen — felelt néki az. És Rasina apát így szólt: íme Jeruzsálembe mégy, hogy a szaracénoknak és a zsidóknak hirdesd az ígét. Hogyan fogadnak majd azok, akik az apostolokat sem fogadták be? Ha pedig a tengeren hajótörés ér, tudományoddal együtt a mélységbe pusztulsz, mert nem vagy Jónás próféta, hogy három napig a cet gyomrában maradhass. Hallgass tehát az én tanácsomra, térítsd meg a hitetlenek lelkét a démonoktól megszállott lelkek szabadításában, a szent apostolok példáit követve. Erre ez idő szerint leginkább a magyar népnek van szüksége. Sehol a világon nem találsz jelenben alkalmasabb helyet, hogy a lelkeket az Úr számára megnyerjed. Én pedig kész vagyok kedvességednek mindenben segítségére lenni. Gellért úr aztán elmosolyodva álmélkodott szavain, mert soha ilyen az eszébe nem jutott, hogy a magyaroknak hirdesse az ígét és ezeket térítse meg, akikért fáradozni Rasina maga ilyen buzgón törekedett. Gellért úr tehát eltökélte magában, hogy Rasina apát tanácsába belenyugszik.

7.

Hajóra ültek tehát együtt és Zárába értek, itt a szükséges élelmet beszerezték és könyveiket számaraikra rakván, egy Crato nevű

vezetőt vittek magukkal, aki a vidéknek útjait és ösvényeit ismerte ez ura meghagyása szerint baj nélkül elvezette őket Engatig; onnan pedig az említett Crato egy másik kirendelt vezetőt vett társául és keletnek tartott. Végre Mór püspök úrhoz Pécsre jutottak és mikor — a püspök tartóztatván őket — ott maradtak, történetesen ebben az időben érkezett Pécsre Anasztáz pécsváradi apát úr, akit ugyanaz a püspök vendégül látott. S mikor ez az Anasztáz apát a püspök elbeszéléséből megtudta, milyen jeles szerzetes érkezett Itáliából, hozzá sietett, oda, ahol egy külön házban lakott. S amint egymással beszélgettek, mind választékosan ejtett szavaiból, mind magatartásából látta, hogy istenfelő férfiú. Ezek után a következő napon Mór püspök az apát úrral együtt eljött abba a házba, ahol szállva volt és a testvéri szeretet vigasztalását nyújtották neki. Kölcsönös beszélgetéseik közben azután Anasztáz apát így szólt: Isten akaratából jöttünk ennek a tiszteletreméltó királynak idejében ebbe az országba s elsőnek hirdettük Isten ígését, és most jóllehet érdemetlenül te püspökké lettél, én pedig apáttá. Úgy gondolom, Gellért úr is evvel a jámbor szándékkal érkezett. Ültessük tehát szekerünkre őt, vigyük a királyhoz, nagy ajándéknak fogja őt tőlünk venni, mert megparancsolta, hogy minden jövevényt befogadjunk és akiket alkalmasoknak gondolunk, egyenesen az ő személye számára tartogassuk. Erre viszont a püspök feleletképpen így szólt: Te tudod, apátom, mennyi ideje jött be mesterünk, Szent Adalbert Magyarországra, aki ezt a királyt, mikor az még kisgyermek volt, nevelte. És most, hogy ifjúkorát éli, tudjuk, hogy környezetének jötevője. De a mi munkánk sem volt hiábavaló, mert akiket azelőtt bálványoknak szolgálni láttunk, látjuk most, hogy Jézus Krisztushoz forrón ragaszkodnak. Azért azt hisszük, nem Isten intelme nélkül történt, hogy Gellért úr annyi viszontagság után ebbe az országba jutott, őt az Úr Jézus vezette hozzánk, hogy ne csak a földi király kegyelmét találja meg, hanem az Örökkévalót is. Gellért ezekre lehajtott fővel, alázatosan így felelt: Akinek szeretetéből fáradoztok, a Mindenható Isten áldjon meg benneteket tisztelendő atyáim és uraim, hogy engem, az ismeretlent testvéri szeretettel szerettek. De mivel a szeretet a szükség pillanatában világlik ki, nem titkolom előttetek, miért jöttem ebbe az országba. Abban a honban akartam Teremtőmnek szolgálni, ahol Ő maga mindnyájunk üdvösségéért szolgásra vetette magát. Úgy határoztam, hogy átkelek a tengeren és meglátogatom az Úr földjét. De mert ellenkező szél akadályozott, tett fogadalmamat nem tudtam teljesíteni. Azért Rasina úr tanácsára a Duna felé vettem útat és azt gondoltam, hogy a ti segítségetekkel oda juthatok. Feleltek neki: Hagyj föl szándékkal, Gellért, és ne akard, hogy efféle gondolatok nyugtalanítsanak. Mert Isten akarata

vezérelt téged ide. Ahol pedig Istennek akarata, ott minden jó. Hiszen Szent Jeromos Jeruzsálemben írott könyveinek részese lett az egész világ, tehát írj, taníts, hirdesd az ígét, téríts Magyarországon, amíg tart a munkálkodásnak az ideje. Mór püspök azután Gellért urat a Szent Kereszt megtalálásának napjától Péter és Pál apostolok napjáig magánál tartotta; ezen az ünnepen Gellért úr tartott beszédet a néphez az ígéről: „Ezek az irgalmasság fiai,” és az ünnepségen a püspök meghívására a pécsváradi apát is jelen volt, s annak elmúltával magával vitte Gellértet és Pécsváradon tartotta Szent Benedek ünnepéig, mikor ez a népnek a következő ígéről tartott beszédet: „Az igaz virágozni fog, mint a liliom.” Ekkor viszont Mór püspök volt jelen. A püspök látta, hogy Gellért ura a szónak és azt mondta: Mióta Magyarországon Isten ígését elhinteni kezdték, ilyen papot nem láttunk még az országban. Gellért maga mégis mindig Jeruzsálemre gondolt.

8.

Történt pedig, hogy mikor Szent István király Nagy Boldogasszony ünnepét megülni Székesfejervárra jött, akkor szokásban volt az apátokat és püspököket összehívni, hogy a szent ünnepségen együtt vegyenek részt. Azért Mór püspök és Anasztáz apát az ünnepre, Gellért urat magukkal víve Székesfejervárra jöttek, a királyhoz. Egy alkalmas órán kapva azután üdvözölte a királyt, és mikor a király Gellértet megpillantotta, titkon odaszólt a püspöknek: Honnan jött ez hozzánk? Mert úgy nézem, istenfélő ember. Felelt a püspök: Velence városából igyekszik Jeruzsálembe. Csakugyan kiváló egy pap. Szólt a király rá: Hiszen Istennek papja lesz, ha itt marad is nálunk, mi is Isten szolgálói vagyunk. Hogyan találhatna Isten szolgálatára ennél jobb országot? Ne engedjétek őt el, várjon még egy kicsit, amíg Isten segítségével ellenségemet, Ajtonyt legyőzöm, és neki adom Maros városát, hogy abban püspökké szenteljék. Másnap pedig a király magához hívatta őt és így szólt hozzá: Üdvözlégy, jó ember! az Isten áldjon meg itt és a túlvilágon! Ő pedig térdre ereszkedve köszöntötte a királyt: Királyi Felséged méltóságához jöttem — úgy mond — mert zarándok vagyok, vágyam, hogy Jeruzsálembe utazzam, társaim is vannak, akik velem hajóznak le a Dunán. De a király így szólt: Hagyj föl ezzel a szándékkal, jó ember, és maradj velünk, hogy jól legyen dolgod. Inkább hirdesd az ígét itt népemnek, erősítsd a hívőket, térítsd a hitetleneket, öntözd az éppen most ültetett bűjtásokat, és hatalmat adok neked, hogy országomban az ígét hirdesd, és vezetőket adok melléd, akik éjjel-nappal szolgálatodra lesznek. Te csak nyisd szívedre szájadat és hintsd ennek a népnek lelkébe az élet magvát.

Ne menj Jeruzsálembe, nem is eresztelek téged. Ime, néked adtam ma Marosvár püspökségét! Ezek hallatára Gellért újból köszöntötte a királyt és ettől fogva őt választott püspöknek nevezték. A történetből lelke megtörött, szándékának köteléke megszakadt és amit tenni régideje elhatározott, azt ebben a pillanatban félrevetette.

9.

Elérkezvén tehát a Boldogságos Szűz ünnepe, Gellért felöltözött és tolmácsot vett maga mellé, jelesül Konrád székesfehérvári prépostot, fölment a szószekre vagy ambora, és beszélni kezdett a néphez erről az ígéről: „A napsugárba öltözött asszony.“ Nem volt az írásban semmi, amire példát nem hozott volna föl. A király és a nép nézték és minden keresztény ember elálmélkodott az isteni íge ekkora vigasztaló erején. A király nagyon megszerette őt ezért. Mikor az ünnep elmúltával mindenki hazatért, Gellértet a király magánál tartotta, a magáéval szomszédos palotában adott neki szállást és ellátást, és hosszú időre fia, Imre herceg nevelőjévé tette. Mikor Gellért aztán látta, hogy Szent Imre herceg gyarapszik az erényben és Krisztus segítségével férfiasan győzi le az emberi nem ellenségét, történt, hogy a nép zaját kerülve, a magányba vonult, amelyet a nép (Bakony-) Bélnek nevez, itt hét álló esztendőn át böjtnek és könyörgésnek és virrasztásnak szentelte magát, ki sem mozdult innen és egy kunyhót épített magának, ebben készítgette könyveit, amelyeket maga írt meg. Egy napon aztán, amíg írogatott és a túlságos elmélkedéstől véletlenül szunyókálni kezdett, egy szarvasüsző jött oda borjával és mindakettő melléje telepedett a földre. Egyszer csak a gímszarvas egy farkas elől menekülve nagy lendülettel rontott rájuk s ettől az üsző megfutamodva borját ott hagyta a püspök mellett s ez elakarván bújni, a tintát, amelyből írt, a földre döntötte. Mikor pedig a püspök hazament, a kis szarvas követte őt és kenyerén tartva, többé nem tágitott mellőle. Máskor pedig Szent Gellért, mikor batyuját vitte, bejárata előtt egy heverésző farkast talált. Ennek, mikor észrevette, hogy meg van sebesítve, ajtót nyitott, és a farkas bement vele. Mikor aztán a batyuját letette, a farkas leterült elébe a földre s addig föl sem kelt, amíg meg nem gyógyult. Ettől fogva a szarvasborju is, a farkas is ott maradtak és kijártak a kapun a legelőkre, és legelésztek s egymást nem bántották.

10.

Ekkoriban Marosvárt egy Ajtony nevű, nagyon hatalmas fejedelem volt, aki Viddin városában görög szertartás szerint keresztelkedett meg. Ez szörnyen sütkérezett erejében és hatalmában. Hét

felesége volt, mert a keresztény hitben nem volt tökéletes. István királynak pedig a legkevésbé sem adta meg a tiszteletet, mert bízott katonáinak és nemeseinek sokaságában, akik fölött uralmat gyakorolt. Szilaj paripákból megszámlálhatatlan ménese is volt, azokat nem is számítva, amelyeket istállóiban őriztek lovászai. Határtalan sok volt a barma, mindezeknek válogatott pásztoraik voltak, s voltak azonfelül majorságai és udvarházai. A királynak a Maroson lejövő sója fölött is hatalmat bitorolt, a folyó révein a Tiszáig vámosokat és öröket tartott, és mindent megvámoltatott. Hatalmát pedig a görögöktől vette. Az említett Marosvárott Keresztelő Szent János tiszteletére monostort épített s abba apátot helyezett görög szerzetesekkel, az ő szervezetük és szertartásuk szerint. S mivel ennek az embernek szolgált a Körös folyótól az erdélyi részekig és Viddinig és Szörényig terjedő föld, amelyet egészen a hatalma alá vont, azért fegyvereseinek sokaságával túltett a királyon és semmibe sem vette őt. Volt egy Csanád nevű igen nagyra becsült vitéze, aki méltóságban a többiek fölött állt, akiknek őt ura élükre állította. Ezt ura előtt súlyos váddal vádolták meg, amiért is ura azon gondolkodott, hogy megöleti és őt csalfán szóval tartva, csak az időpontot várta, amikor elveszítheti. Ez Csanád előtt nem maradt titokban. Menekült tehát és titkon a királyhoz jött; a király őt Krisztushoz térítvén, megkeresztelte. De mert hűségéről meg akart győződni, kikémleltette urának titkait és belátta, hogy nem cselből menekült hozzá. Megismervén tehát hűségét és állhatatosságát, így szólt főembereihez: Készüljetek harcra ellenségem, Ajtony ellen, és foglaljuk el országát! E szavai közben is még szemmel tartotta Csanádot, hogy annak hűségéről még inkább meggyőződjen. És mikor ezt Csanád hallotta, nagyon megörült. A király folytatta is, mondván: Válasszatok magatok közül egy olyan embert, aki a harcban vezérünk legyen. Azok feleletképpen így szóltak: Kit is találhatnánk alkalmasabbat Csanádnál? Meg is tették vezérükül. Csanád ezt felelte: Amint az én uramnak, királyomnak tetszik. Így én új keresztény vagyok a keresztények között. Mint újonnan keresztelt új harc elé akarok állani, kész vagyok veletek halni és élni. Induljatok tehát és harcoljunk az én uramnak, királyomnak ellenségei ellen. A beszéd mindnyájukban jó hatást keltett. Azért összegyűjtötték a sereget és valamennyien harcba indultak s mikor a Tiszán átkeltek, megütköztek Ajtonnyal és seregével. Nagy robaj és láрма támadt és a küzdelem délig tartott, és sokan hullottak el sebesülten innen is, onnan is, mindkét részről. Végre Csanád serege futásnak eredt és meghúzódott a kökényéri bokrok között, és Szőregen meg egész Kanizsán a Tiszáig. Csanád pedig arra az éjtszakára egy hegyen ütött tábor, amelyet azután

Oroszlánosnak nevezett el. Ajtony meg a Nagyősz nevezetű mezőn szállt táborba. Mindkét fél őrszemei aztán virrasztva ide s tova járkáltak. Csanád pedig álmátlahul töltvén az éjtszakát, Szent György vértanuhoz könyörgött, hogy számára az Ég urának segedelmeért járjon közben, és fogadalmat tett, hogy ha ellenségén győzelmet arat, könyörgésének helyén — ahol a földön térdelt, monostort épít tiszteletére. Mikor a sok munkától és fáradságtól elszenderedett, álmában egy oroszlán alakja jelent meg lábánál és szólt hozzá: „Mit alszol ember! Serkenj föl tüstént, fújj kürtödbe, kelj harcra és legyőződ ellenségedet.“ S mire fölébredt, úgy tetszett neki, mintha két ember ereje lepte volna meg. Összegyűjtötte tehát seregét, elbeszélte nekik álmát, amelyet látott, és szólt: „Imádságom után amelyet leborulva az Ur és Szent György vértanu előtt mondtam el ez éjjel, álom szállt rám és egy lábamnál álló oroszlánformát láttam, a körmeivel rázott és azt mondta: Serkenj föl, ember, mit alszol! Gyűjtsd össze seregedet, menj az ellenségre, amely most alszik, és legyőződ.“ Ennek hallatára dicsőítették Istent, mondván: „Kyrie eleison, Criste eleison, Kyrie eleison, Pater noster.“ Azután késedelem nélkül harcba szálltak és Szent György vértanú érdemeiért, aki őket oroszlán alakjában látogatására méltatta, várták az Ég segítségét. És azon az éjtszakán nemsokára Ajtony serege, mely a síkságon táborozott, egymásra rontott és hátat fordítva futásnak eredt. Ajtonyt pedig Csanád serege a csata színhelyén megölte. A fejét levágták és elküldötték a királynak. Ezen a napon rengeteg zsákmányt ejtettek és nagy örömük telt azon, hogy a király ellensége elesett. A harcban elesett keresztények holttesteit pedig fölszedték és Marosvárra vitték és Keresztelő Szent János temetőjébe, a görögök monostorában temették el, mert más monostor ezen a vidéken abban az időben nem volt. E hely szerzeteseinek pedig a város egyharmada a szolgájuk volt. Csanád nem üzte el őket, hanem megengedte, hogy abban a helyzetben maradjanak, amelyben találta őket. Csanád azután magához vette az említett monostor apátját néhány szerzetes testvérével és elment arra a helyre, ahol néki az oroszlán megjelent, s amelyet megjelölt, hogy fogadalmát, amelyet Szent Györgynek tett, teljesítse. Ugyan az nap bajtársainak nagy lakomát rendezett. Azután átkeltek a Tiszán és elmentek a királyhoz. Már ekkor Ajtony feje a város kapunak tornya fölött függött. A király pedig Csanád láttára nagy örömben volt, de bajtársát, Gyulát mindenkinél jobban kitüntette. Ezt hallva Csanád mosolyogva így szólt: „Ha a fejét elhozta a királynak. miért nem hozta el a nyelvét is az, aki a királynak ellenségét megölte?“ Gyula ugyanis hazudott, mikor a fejet bemutatta és azt állította, hogy ő ölte meg a király ellenségét. S mikor a fejet, hogy a király megnézzé,

levették és száját fölnyitván, a nyelvét nem találták, Gyulát hazugságáért a király úr udvarából kidobták. Csanádot pedig, aki a nyelvet a tarsolyából vette ki, a király megdicsérte, és a királyi palotának és Ajtony palotájának fejévé tette meg. Így szólt ugyanis a király: „A mai naptól fogva ezt a várost nem Maros, hanem Csanád városának hívják, azért, hogy abból ellenségemet kiöltöd. Te léssz ennek a vármegyének ispánja és azt a magad nevééről fogod elkeresztelni: nevezzék azt minden nemzedékig Csanád vármegyének.” Ezek után Csanád elment arra a helyre, ahol álmában az oroszánt látta, Szent György vértanu tiszteletére monostort épített és oda telepítette Keresztelő Szent János monostorából az említett görög szerzeteseket apátjukkal együtt.

11.

Történt továbbá, hogy miután Szent István király látta, hogy birodalma harcoktól megnyugodott, Istennek szolgáját, Gellértet visszahívta magányából. Mikor a királyhoz jött és őt a szokott módon üdvözölte, így szólította meg őt a király: Istennek embere, megzavartalak téged az idő alkalmatossága miatt, mert az volt az akaratom, hogy a tizenkét püspökséget, amelyek fölállítását országomban elhatároztam volt, püspökökkel betöltsen. Ez mégis inkább mások akaratától függött, akiknek a sátán volt az uruk. Ám most vedd a püspökséget, mely — úgy ítélem — téged illet. Minthogy azonban, most nincsenek szolgálatodra papjaink, akikkel az egyházi előljáró ékeskedni szokott, az egyházaktól és monostoroktól szerzünk papokat és szerzeteseket, hogy az egyházi törvény rendje szerint segítségünkre legyenek az isteni szolgálatban. Én pedig meghagyom ispánjaimnak, hogy a néptől a maga idejében gabona-dézmát szedjenek, amiből megélj. Azt akarom pedig, hogy senki se maradjon, aki ezt nem fizetné. Mert semmi hiányt ne szenvedjete földi szükségleteitekben. Csak gyakoroljátok hivatásotokat Krisztus szolgálatában, az Ige hirdetésében, a keresztelésben és a hitetleneknek Krisztushoz térítésében.” A király parancsára csakugyan gyülekeztek szerzetesek az ország különböző monostoraiból, kettő Pécsváradról: István és Anzelm, kettő Zalából: Konrád és Albert, kettő Bélből: Krátó és Taszló, négy a Pannon hegyéről: Fülöp, Henrik, Lénárd és Koncius. Ezek tízen fölszentelt papok voltak és tudós férfiak. Csanád ispán szekerére ültette és a csanádi egyházmegyébe, még pedig először is Oroszlánosra vitte őket, ahol Szent György vértanu tiszteletére a monostort emelte. Mikor ezt a helyet fölszentelték, a püspök és szerzeteseinek tiszteletére nagy lakomát rendezett és sok ajándékkal is elhalmozta őket. Innen tovább utazva Maros-

várra értek, ahol a görög szerzetesek voltak, akik a maguk szertartása és szokása szerint tartották az istentiszteleteket. A püspök aztán Csanád ispánnal történt megállapodás szerint ezt a görög apátot szerzeteseivel Oroszlánosra telepítette át, monostorukat pedig Csanád a püspöknek és szerzeteseinek jelölte ki, akik ott laktak, amíg Szent György vértanú monostora elkészült. A nemesek és közemberek, gazdagok és szegények, aztán csak úgy özönlöttek hozzá és kívánták, hogy az isteni Szentháromság nevében keresztelje meg őket. Ezeket, és gyermekeiket, fogadta és felüdülés végett ebédre asztalához hívta meg. Sokat hoztak oda az ispánok is, akiket a király rendelt oda, és Keresztelő Szent János monostorában megkeresztelkedtek. Mert nagy tömeg nép állt a kapunál a cinteremben, akik az ennivalójukat is magukkal hozták, és nem volt pihenésük azoknak, akik őket keresztelték, csak éjtszaka, és nagy munkájuk volt nekik. Mégis, Krisztus nevéért, kinek munkájában fáradoztak, a munkát magát jószívvel és örömmel végezték. A püspök pedig azoknak, akik már megkeresztelkedtek volt, folyvást hirdette az Isten Ígését.

12.

Az említett szerzetesek között pedig hét tudós és magyar nyelven ávatottan tolmácsoló férfiú volt, és pedig Albert, Fülöp, Henrik, Konrád, Krátó, Taszló és István. Ezek maguk is hirdették a népnek Isten ígését. Az egész csanádi egyházmegyét ugyanis ők öntözték meg a Szentírás hirdetésével és esperességet viselve, városon és falun templomokat építettek. A nép pedig, jóllehet még új palánta volt, mégis buzgó lélekkel hallgatta Isten ígét s éjjel-nappal az Úr törvényein elmélkedett. Egy napon aztán harminc újonnan megtért ember jött a püspökhöz és kérte, hogy vegye magához fiaikat, taníttassa tudományokra és rendelje papokká. Ez vállalta és Walter mester keze alá adta, hogy a nyelvtan és a zene tudományában oktassa őket, s adott nekik erre alkalmas házat. Rövid idő alatt ezekben a tudományokban nem közepes haladást tettek. A nemesek országnagyjai ennek láttára elvitték fiaikat az említett Walterhez nevelésre, hogy a szabad tudományok gyümölcseit elérjék. Ezek lettek Szent György monostorában az első kanonokok. A püspök nagy buzgósággal nevelte őket minthogy nem idegenek, hanem hazafiak voltak, hogy Istennek egyházát velünk még fönségesebben fölmagasztalhassa. Keresztelő Szent János ünnepén azután, a prédikáció befejezte és áldás osztás után mintegy száz ember járult a püspök elé s azt kívánta, hogy szenteljen meg számukra helyeket, ahol templomokat építsenek. Jámborságukon a püspök nem kevésbé vidult föl és lakomát rendezve meghívta őket asztalához, a többiekkel, gazdagokkal, szegényekkel együtt

mindenkit, aki ott volt. Mikor pedig az asztaltól fölkeltek, a püspöknek különféle adományokat, ajándékokat és drágaságokat — lovat, ökröt és juhot, nagyon sok szőnyeget, az asszonyok pedig arany gyűrűket és nyakláncokat — ajánlottak föl. A püspök így szólt rá: „Vajjon azért hívtalak meg benneteket, hogy javaitoktól megfoszszalak? Ments Isten! Hívtalak, hogy Isten ígését halljátok!” — De valamennyien azt felelték rá: „Szentatyánk! Mivel ma töled hallottuk, Isten szavában bizonygattad, hogy amint víz eloltja tüzet, úgy oltja el az alamizsna a bűnt: fogadd hát, amit följajánlunk neked, Krisztus nevéért, akiben az életre újjászülettünk.” — Történt azután, hogy mikor a püspök elment a szerzeteseivel egyházmegyéjét meglátogatni, hogy azoknak cintermét beszentelje, akik templomot akarnak építeni, ezek úgy fogadták, mint a Szent Apostolokat, akik jeleket és csodákat tettek. És mindenükből, amijük volt, készséges lélekkel ajánlottak föl ajándékokat. Az említett hét szerzetes pedig a püspök előtt ment mindenüvé, ahova el akart menni, hirdették az ígét és keresztelték a népet. Általuk a hívőknek megszámlálhatatlan tömege tért meg az Úrhoz, ezeknek elfogadott ajándékait Marosvárra szállították. A püspök pedig nagy gondot fordított a szegény tanulókra, szerzetesekre, jövevényekre. Az ő házához hozták a gyermekeket és iskolába adták őket, s olyan buzgalommal oktattak, hogy éjt nappá tettek. Az az első harminc tanuló pedig már az olvasást és éneklést megtanulta. A püspök úr ezeket papokká szentelte és kanonokoknak tette meg. A Dunántúlra is követeket küldött és tanítványokat gyűjtött. Ezeket is összegyűjtötte és presbüterekké szentelte s a plébániákon a templomok gondozóivá tette. Németek, csehek, lengyelek, franciák és mások se reglettek hozzá, ezekre bízta fölszentelésük után egyházmegyéjének parókiáit. Walter mester pedig látván, hogy tanítványainak száma túlteng, a munka terhétől szorongatva, így szólt a püspökhöz: „Nem vagyok elegendő, hogy ekkora tömegnek mindkét tisztségemet, az éneklés tanítását meg az olvasását is ellássam. Küldj és hozass egy mestert akár az olvasáshoz, akár az énekléshez.” A püspök tehát elküldte Mór testvért a király üdvözlésére és meghagyta neki, hogy menjen be az iskolákba is, amelyek akkor Fejérvárott virágjukban voltak, az ottani tanulók között találjon tanítót vagy oktatót és hozza el. Ez Fejérvárra érkezvén, miután a királynál elvégezte dolgát, elment az iskolába. Volt itt egy Henrik nevű német, ez volt a gyermekeknek a helyettes tanítója. Mikor szóba elegyedett vele, ez késznek mutatkozott rá s könyveit vévén, eljött vele a püspökhöz. A püspök kegyesen fogadta őt és a tanulóknak az olvasásban tette mesterükké, Walther pedig az éneklésben maradt élükön.

13.

A hívek és papok száma növekedvén, az Isten embere az egyes városokban templomokat épített s a főmonostort, amelyet Szent György vértanu tiszteletére a Maros partján emelt, Marosszéknek nevezte. Szent István király pedig berendezésül adományokkal nemeslelkűen fölékesítette azt. Isten anyjának tiszteletére a monostorban oltárt állított és elébe ezüst füstölőt akasztatott, gondozására két előrehaladottabb korú embert alkalmazott, akiknek az volt a szolgálatuk, hogy vigyázzanak, hogy ott a nap egyetlen órájában se hiányozék a tömjén illata. Az egyes szombatokon pedig a püspök, valamint Mária menybemenetele ünnepén magasztaló dicséretekkel itt teljesítette kilenc leckével ájtatosságának érzelmeit. Ezeken a napokon az irgalmasság cselekedeteit is gazdagabban gyakorolta a szegényekkel, a többi napon pedig a matutinumok és vesperások végétével kétszer szokott körmenetben tiszteletére oltárához járulni. A szent férfiú tehát a Szent Szűz tiszteletéért az alázatosságának olyan buzgalmára törekedett, hogy akár milyen bűnöst hoztak is cselédei közül elébe, s az tőle Krisztus anyjának nevében megbocsátásért könyörgött, az Irgalmasság Anyjának neve hallatára nemsokára könnybe lábadva teljesítette kérését és mintha maga volna bűnös, úgy kért a bűnöstől engedelmet. A nevét magát t. i. Krisztus Anyját, a magyar nép nem mondja ki, hanem csak Nagyasszonynak hívják. Azért Szent István király Magyarországot a Boldogságos Szűz családjának nevezte. Ő szent embereknek boldog igyekezete, akik a tengernek csillagára tekintve irányították életük pályáját, hogy annak kormányzásával e világ hullámain, a gyönyörűségeknek kavargó örvényét kikerülhessék és az örök nyugalom révébe juthassanak.

14.

A monostor egyházi gondozásában pedig olyan buzgó volt, hogy nyár időben jéggel telt edénykéket rakatott az Úr házába s ezekben az Úr vérének átváltoztatásához palackokat őrzött a legjobb borral, amit kapni lehetett. Mert azt mondta: azt, amit hittel veszünk be, kellemesnek érezzük belül. Végül éjnek idején a maga ágyába egy belpoklost fektetett és baltát véve magányosan kiment az erdőbe és teste sanyargatására a maga vállán hordott nyalábfákat, szegődött cselédeinek munkáját gyakran könnyítette. Mikor pedig egyik helyről a másikra igyekezett, nem valami fogatot, hanem egyszerű kordét használt, s ezen ülve a könyveket olvasgatta, amelyeket a Szentlélek sugallatára szerkesztett. Öltözetül pedig többnyire darócot vagy szőrös kosbőrt használt. Aztán, amint gyakrabban megesik szent

emberekkel, ha egyszer kocsisa hanyagságán vagy más valami jogtalanságon fölbosszankodott s meghagyta, hogy a vétkes embert azonnal korbácsolják meg, vagy verjék bilincsbe, parancsának pedig a szolgák engedelmeskedtek, de nem feledkeztek meg atyai szelidségéről s a vétkes embert az út mentén kötötték karóhoz, amerre a szent atyának jönnie kellett, és meztelen hátát tyúk vagy más állat vérével befestegették: Mihelyt Isten embere arra jött és kegyetlensége eszébe jutott; szekeréről leugrott s a megkötözött emberhez sietett, és a karót, kezeit és karjait, bilincseit és lábait csókolgatta s ajándékokat ígért, ha a már eloldozott embertől sikerül engedelmet és bocsánatot nyernie. És ha akkor, te ember, ott állottál és ezt láttad volna, bizonyára azt mondanád, hogy Istennek ez az embere ekkora alázatosságáért és egyszerűségéért azzá a gyermekké lett, akit az Üdvözítő rendelt tanítványainak az alázatosság követendő példájául.

Jóllehet pedig püspöki méltóságát nagy körültekintéssel látta el, mégis a rábizott nyáj miatt nagy volt a gondja. Mert valahányszor Szent István király egyik vagy másik fiát, akiket nemzett, vétkességéért az igazság vesszejével meg akarta fenyíteni, a szent atya a kegyesség buzgalmával és a könyörületesség könnyeivel megvédelte.

Történt pedig egyszer, hogy valakinek a védelmére a királyhoz igyekezett. És annak a vidéknek egy erdős részén, mely disznók legeltetésére volt alkalmas, egy tanya volt, amelyben délben megszállott. Itt éjfél körül, amit ott egyébként nem látott, egy malomnak zörgését hallja. Elcsodálkozott, hogy mi lehet ez. Majd az asszony, aki a malmot hajtotta, énekelni kezdett. Csodálkozva szólott erre a püspök Waltherhez: „Hallod-e Walther, a magyarok hangversenyét, hogyan hangzik“ és mindketten nevetni kezdtek az éneken. — Mint-hogy pedig a malmot egy asszony hajtotta kezével és a dal magasabbra szállt, — a püspök pedig e közben ágyban feküdt, még mindig mosolyogva így szólt: Magyarázd meg nekem Walther, miféle dallamú éneklés ez, amely kántálásával arra késztet, hogy olvasmányomat hagyjam félbe?“ Amaz pedig így felelt: „Nóta biz' ez! az asszony, aki énekel, ennek a gazdának a szolgájója, akinél szállást kaptunk. Urának a gabonáját őrli ilyenkor, mikor a vidéken másféle malmot egyáltalában nem találhattak. „Mire a püspök így szólt: „Szerkezettel jár vagy munkával?“ „Szerkezettel is, munkával is — mondja rá Walther — nem húzza azt semmiféle barom, hanem a maga kezével forgatja.“ „Csodálatos, mondja a püspök, hogyan él meg az emberiség. Mert ha ilyen szerkezet nem volna, ki győzné a munkát? Boldog egy asszony — folytatja — aki másnak szolgálatába kerülve, köteles munkáját ilyen kedvesen, zúgolódás nélkül, vidáman látja el.“ S meghagyta, hogy jócskán adjanak neki pénzt.

15.

Miután pedig a királyhoz jött és ügyeit sikeresen elintézte, történt, hogy mikor egy nemes embert súlyos bűnnel vádoltak be a királynál és egész sereg nemes sem tudott számára kegyelmet nyerni, ő egymaga kieszközölte azt. Akkoriban pedig, mikor a királynál volt, összegyülekeztek a püspökök, apátok, nemesek, papok és egyházi személyek és magatartásáért és szentségeért Istent dicsőítve bámulták őt. A király úrtól meg a Boldogságos Szűz monostora számára, amelyet temetkezése helyéül választott ki, ezúttal ötven márkát kapott, tíz vég bíbort és ötven vég posztót, a királynétól pedig négy vég bíbort és ugyanannyi bársonyt. Szent György vértanú templomára is ezer márkát ígért s ezt ígéretéhez híven még életében teljesen be is fizette.

A szent embernek az volt a szokása, hogy a kanonokok közül senkinek sem engedte meg, hogy a városban aludjék, azok kivételével, akiket útra küldött. A többiek egy házban pihentek. Ha pedig valaki közülök nem jött a matutinumra, az arra a napra nem kapta meg javadalmát. Gyanús házhoz sem engedett senkit közülök egymagában menni. Mert azt mondta nekik: „Miben különböztök a pilisen kívül a világiaktól, ha effélét csináltok? — A kóruson palástot viseltek, a kóruson kívül meg kerek köpenyegyet hordtak. Ha pedig valakit közülük nyilvánvalóan bűnben talált, azt megfosztotta javadalmától. Ő maga pedig szent szerzetének öltözetét, amelyet gyermekkorában választott, sohasem változtatta meg.

16.

Abban az időben történt, hogy Csanád ispán valakit megköztetett és gáztettéért a bitófához vitetett. Ez kiszabadult azok kezéből, akik őt megbilincselve vezették és a Boldogságos Szűz monostorába beugorva megmenekült. Azok őt sietve követték s a monostor kapujához értek; ott utána szóltak: „Jól jártál, kis ravasz: a vesztőhely hurkából kimenekültél és irháddal együtt, amelyet majd lenyúznak rólad, verembe estél.“ Erre nagy röhej támadt a nép között. A rabot pedig egész életére a monostornak adták harangozónak.

Mikor pedig egyszer püspöki székhelyén volt a szent ember, és vele voltak káplánjai, akik mellette szoktak lenni, és két szolgálatára rendelt szerzetese is, elvonult tőlük és magában maradt szobájában, egyiküknek meghagyta, hogy három napig senkit se engedjenek be hozzá s ételt sem kell számára hozni. Ez meg is történt. Negyednapon csöndben kiment és temetkezési helyére menván, ott befedett fővel hosszan könnyezett. Végre a kápolnába jött, ahól a szerzetesek összegyűltek

és mikor leült, beszédet mondott a világ folyásáról és e közben így szólt szerzeteseihez: Magyarország meg fog hasonlani és a papoktól a világiakig elszakad a Kereszténység jármától, az én munkámat és igehirdetésemet le fogják nézni és nem fogadják majd be Isten ígését. Megvetik majd a papságot, és a szerzetesek tarkák lesznek öltözködésükben és különféle összejövedelemben időznek, a magányt kerülik és a magános életet nem szeretik majd. Sokan meg hiú dicsvágyból az emberek dicséretét fogják keresni és a népnél példabeszédek tárgyává és nevetségessé lesznek állhatatlanságukért és meggodolatlanságukért. Ez is és egyebek, amiket a szent ember a bosszú kardjáról Aba királyt illetően jövendölt, minden beteljesül jövendölése szerint.

17.

Történt ugyanis, hogy Szent István király, miután Magyarországot a keresztény hit világosságára térítette és a Boldogságos Szűz oltalmába ajánlotta, az Úr Anyjának mennybemenetele napján, a földiektől szabadulva örök nyugalomra vitetett át. Utána Pétert koronázták királlyá s jóllehet neki az ország nagyjai valamennyien esküvel fogadtak hűséget, Aba, a palota ispánja, Pétert elűzte s a királyi koronát és királyi udvart maga bitorolta. Uralkodása alatt — így mondja a próféta — vér vére özönlött és bűnre bűn halmozódott. Mert a nagybőjtnek szent idején oda merészkedett, hogy tanácsának legtisztesebb embereit, mint valami barmokat vagy oktalan állatokat, füttykösökkel és husángokkal verette agyon. Midőn aztán Marosszékre, Szent Gellért püspök székhelyére ment, hogy a husvéti szent napokat ott ünnepelje, Urunk föltámadása napján az ország nagyjait és a püspököket a szent főpaphoz küldte, hogy annak keze tegye az ország diadémját fejére és magát Szent Gellértet hívatta. S minthogy ez vonakodott és nem akart eljönni, a püspökök, akik jelen voltak, tették fejére a koronát és nagy pompával, a papság és a nép kíséretével, vezették be a székesegyházba.

18.

Az Isten embere azonban a Szentlélekkel betelve, fehér stólába öltözötten föllépett a szószékre és a királyt kegyetlenségéért rettenthetetlenül dorgálni kezdte, mondván: a szent nagybőjtnek megtartása a bűnösök bocsánatára adatott és az igazaknak jutalmazásul. Te pedig, király, megfertőzted azt, mert kardoddal gyilkoltál és megfosztottál engem az atya névtől, minthogy ma nélkülözni kell legkedvesebb gyermekeimet. Semmi kegyelmet azért e napon nem érdemelsz. Minthogy pedig Krisztusért kész vagyok meghalni, megjósolom neked az eljövendőket. Ime a jövő harmadik évben föltámad ellened a bosszú

kardja, amely csalárdul szerzett uralmadat elveszi tőled.“ Mikor pedig a királynak a szabad tudományokban képzett barátai ezt csudálkozva hallották, a püspököt a király fölháborodásától meg akarták védelmezni és intettek a tolmácsnak, hogy hallgasson. A tolmács a félelemtől megszállva, hallgatott rájuk. De mikor a jó atya észrevette, hogy a tolmács reszket ijedtében, elkezdte őt dorgálni, erős kiáltással rászólván: „Az Istentől félj, a királyt tiszteld, az atyai szavakat mond meg!“ Végre a tolmács kénytelen-kelletlen elmagyarázta a főpásztor szavait. Mikor azután ez minden beteljesült, minden magyar ember megtudta, hogy az Isten emberében a jóslás szelleme lakozik. Mert azt is megmondta a nemzetnek, hogy igen nagy lázadás tör ki és megjósolta, hogy abban ő is elnyeri a vértanúság koronáját.

19.

Ettől kezdve öt év telt el s a rákövetkezőnek kezdetén a lázadás ki-tört. És mire Isten embere az egész Csanádmegyét Krisztus hitére térítette és székesegyházát Szent György vértanu tiszteletére fölépítette s a Boldogságos Szűz monostorát Keresztelő Szent János templomának szomszédságában a maga temetkezési helyéül szintén befejezte — ezeket Szent István királytól sok birtokkal gazdagon megajándékozta — prófétai lélekkel eltelve, Szent István király halála után a tizenegyedik évben, ily renddel jutott vértanúságra. Mikor hát Péter király és a magyarok között igen nagy visszavonás támadt, a magyarok ünnepies követ-séget küldtek Vazul fiai, Endre, Béla és Levente után, akik Szent István sarjából valók voltak, s kérték őket, hogy jöjjenek Lengyel-orzágból Magyarországba. S így — Béla ott maradt — Endre és Levente Magyarországba jöttek. És az egész magyarság tömegesen özönlött hozzájuk Pest városába. Ezek ördögi ösztönzéstől lángra lob-banva, azt követelték, engedjék meg, hogy az egész nép pogány módra éljen, a püspököket és papokat megölhessék, a templomokat lerombolhassák, a keresztény hitet elvessek és bálványokat imádjanak. Ezek meg is engedték nekik szívük vágya szerint, hogy menjenek és vesszenek el hajdani atyáik balhitében, mert különben nem keltek volna csatára Péter király ellen. A visszatértek között elsőnek Vatha hódolt meg a gonosz szellemeknek és fejét pogányok módjára megnyírta és mindnyájan így cselekedtek és a gonosz szellemeknek áldoztak, és elkezdtek lóhúst enni és minden gonosz és rendetlen dolgot cselekedni és gyakorolni, a papokat és minden keresztényt megöltek, a templomokat lerombolták; és hirnökeik kezdték Endre és Levente parancsaként hirdetni, hogy a püspököket a papokkal és szerzeteseket a keresztényekkel együtt meg kell gyilkolni, emléküket is örök időkre ki kell pusztítani és atyáink hitét újra föl kell venni.

Erre a hirre Szent Gellért, Besztrid, Budi, Beneta, és Szónok ispán, akik sok kereszténnyel Székesfejervárra gyűltek össze, elindultak Fehérvárról Buda felé, hogy Endrét és Leventét méltóképpen fogadják. Mikor aztán az említett püspökök sietős útjukban arra helyre értek, amelyet Diódnak neveznek, Szent Sabina templomában Szent Gellért misét mondott és buzdításul a jelenlevő néphez a katolikus hitről és az örök élet jutalmáról ünnepi beszédet tartott; beszédje végén pedig könnyekben törve ki így szólt: „Testvéreim és püspöktársaim és ti hívők, akik itt vagytok, tudjátok meg mindnyájan, hogy mi a mai napon a vértanúság koronájával a mi Urunk Jézus Krisztushoz, az örök boldogságba jutunk. Mert ime elmondom nektek az isteni titkot, mely előttem az éjjel megnyilatkozott. Láttam Urunkat Jézus Krisztust Szentséges Anyjának a Szűznek ölében ülni, amint bennünket magához szólított és testének és vérének Oltári Szentségével kezéből megáldoztatott. Mikor pedig Beneta püspök járult elébe, elvonta előle az Oltári Szentséget. Ő tehát ma nem lesz vértanuságunk részese.

20.

Ezután Szent Gellért figyelmeztette őket, hogy gyónják meg egymásnak bűneiket. A mise végeztével buzgón imádkoztak és az örök boldogságnak most már — mert vértanuságukkal elérik — biztos reményétől fölvidultan, mindnyájan megáldoztak. Azután útra kerekedtek a Duna-rév felé. Szent Gellért püspök, kis termete miatt, és mivel Isten szolgálatában minden erejét kimerítette, kocsin ment. Mikor a pesti révhez jutottak, ime öt istentelen ember, Vatha és társai, eltelve a gonosz szellemekkel, amelyeknek magukat följajánlották, rárontottak a püspökökre és társaikra, és kövekkel hajigálták őket. Szent Gellért püspök pedig azokra, akik kövekkel dobálták, Szent István első vértanú példájára szüntelenül a Kereszt jelét vetette. S Magyarország első vértanúja, letérdelve, fönnhangon így kiáltott: „Uram Jézus Krisztus, ne tudd ezt nekik vétkül, mert nem tudják, mit cselekszenek.“ Ám azok ennek láttára még inkább megdühödtek, neki támadtak és kocsiját felfordították a Duna partjára, ott leráncigálták kocsijáról, taligára rakták és a kelenföldi hegyről alátaszították. Mivel pedig még mindig lihegett, mellébe lándzsát dőftek, azután egy sziklához vonszolták és agyvelejét szétroncsolták. Így költözött el Krisztusnak dicsőséges vértanúja e földi nyomorúságból az örök boldogságba, az Úrnak 1047. esztendejében. A Duna meg mindig meg-meg-áradt, és a szikláról, amelyen Szent Gellért fejét összetörték, hét évig senki sem tudta a vért lemosni. Akkor a papok a véres szírtet elvitték. A szent ember teste pedig az nap ott maradt, ahol vértanúságot szenvedett. Budi püspököt is megkövezték, úgy dicsőült meg. Besztrid

püspök pedig halálos sebesülést szenvedett s harmadnapra költözött el e világból. Beneta püspököt azonban Endre herceg megmentette. Szónok ispánt is az egész népével — Beneta kivételével — és a püspökök cselédségét meggyilkolták. Ezen a napon pedig annyi keresztényt mérszároltak le, hogy számukat csak Isten kegyelme tudná. És így beteljesült Szent Gellért jövendölése, és valóban világos, mekkora szentséggel ragyogott életében Istennek ez a kegyelmek sok-sok ajándékával szeretett embere. Mert szűz volt, és az egyházi jog tudósa, a szent hittudománynak mestere, gyermekségének ötödik évétől kezdve viselte Szent Benedek rendjének öltözetét, s azonfölül püspöki méltóságra emelkedett, dicsőséges vértanu lett, a szent Egyházért Magyarország az első.

21.

A következő napon aztán nagy sirással temették el Pesten a Boldogságos Szűz templomába ugyanabban a ruhában, amelyben vértanuságot szenvedett. Ahány beteg pedig testét érintette, vagy vérét a földről fölszedte, mindenféle betegségeiből azonnal kigyógyult. — Endre herceget pedig Székesfejérvárt megkoronázták. Meg is hagyta fejveszteség terhe alatt az egész nemzetnek, hogy a pogány vallást hagyják el és térjenek vissza Krisztus hitére, éljenek Szent István király törvényei szerint. Így is történt. Maga ez a kegyességgel nagyon keresztény király pedig két monostort épített: Tihanyt és egyet Visegrád mellett.

Mikor tehát Szent Gellért teste hét évig pihent abban a földben, ahol eltemették, Mór csanádi püspök, és Fülöp, a Boldogságos Szűz csanádi monostorának apátja, akit Szent Gellért még életében tett meg e monostor apátjának, a csanádi püspökségből sok nemessel együtt elmentek András királyhoz és megkérték, hogy engedje meg, hadd vigyék át szabadon Marosszékre Szent Gellért vértanu testét, amely a Boldogságos Szűz kápolnájában, Pesten volt eltemetve. Mikor ezt a kérelmüket elnyerték s a szent vértanú sírjához elmentek, koporsójából csodálatos illat áradt és testét oly ragyogónak találták, mint a hó, mintha abban a pillanatban jutott volna vértanuságra. Mikor aztán a szent testet vitték, a nyomorékoknak, vakoknak, sántáknak tömege sereglett oda, testének vagy ruhájának érintésétől meggyógyultak; minthogy pedig a tömérdek nép miatt nappal nem tudtak elindulni, éjjel indultak el, és mikor egy darabot már mentek, egy asszonynak összezsugorodott keze, ahogy a szent testet érintette, tüstént meggyógyult. Azonfölül az állatokat, amelyek a szekeret húzták, nem látták enni, sem inni s mindig fürgén húztak, mintha semmi súlyt nem éreznének. A test elébe a fálvából és az egész csanádi

egyházmegyéből tódultak az emberek, hogy aki őket a hitre térítette, a Magasságbélinél való közbenjárására is méltassa őket. Mikor aztán a Maros folyóhoz értek és a szokott módon a szekér a testtel együtt a hajón volt, a hajót egy egész tömeg sem tudta elindítani: s ahogy evezőiket eldobták kezükből, a hajó oly gyorsan szelte át a vizet, ahogyan emberi mesterséggel sohasem mehetett volna át. Ott pedig Fülöp apát a kanonokokkal és szerzetesekkel, papi díszben öltözötten, a szent testet fölemelve nagy körmenettel a Boldogságos Szűz monostorába vitték, amelyet életében maga épített temetkezési helyéül, Keresztelő Szent János temploma mellé. És Fülöp apát és a kanonokok között szóváltás támadt, mert a kanonokok azt mondogatták, hogy a székes-egyházba kellene eltemetni, viszont Fülöp apát az apostoli szék határozatából, amelyet ez az ember temetkezési helyét illetőleg, még életében kieszközölt, azt erősítgette, hogy a Boldogságos Szűz monostorában kell eltemettetni. Végre is a kanonokok a szent testet először Szent György templomába vitték: ám ott semmiképpen sem tudták letenni, s nem is engedte magát letenni, csak az említett helyen, ahová temetkezését kiválasztotta. Azért azok, akik a saroglyát vitték, a csudát követve mentek, amerre akaratuk ellenére menniök kellett: s mikor az említett temetkezési helyre értek, olyan sullyal nehezedett rájuk, akik a szent testet vitték, hogy amint azután mindegyikük beszélt, ha útközben történt volna velök ez a megsúlyosodás, ott hagyták volna a testet. Végre is, mikor a tömérdek nép miatt nem temethették el, sőt néhány hétig a templomban isteni tiszteletet sem lehetett tartani, megtanácskozták a dolgot s a népnek lakomát adtak, és míg azok ebédre mentek, a kapukat bezáratták s az apát a püspökökkel és szerzetesekkel a tiszteletreméltó testet illő tisztelettel és hódolattal eltemette. A ruhát pedig amelyben megölték — ennek kámzsája is volt, más néven pilisfödője, — teveször köpenyét, a követ, amellyel agyonverték, ciliciumát és a korbácsát, amikkel testét sanyargatni szokta, mind a sírja fölé rakták.

22.

Egy megsugorodott kis gyermek, mikor szülei a pesti révhez hozták, a szent vértanút egyetlenegyszer megcsókolta és épségét visszakapta. A keze megérintésétől egy hályogos szemű német leány kiérdelmelte a szememeggyógyulását. Ugyancsak egy hajós is, aki evezés közben véletlenül a kezeujjait úgy összetörte, hogy görbék lettek és megsugorodtak, a nagy fájdalomtól jajgatva és üvöltve jött a szent testhez, alig hogy azt megérintette, menten meggyógyult. Egy szép arcú, de csipás szemű leányt testvérei vezették a szent vértanú testéhez s mielőtt azt kezével megérintette, rögtön visszakapta szemevilágát. Ma-

rosszéken pedig, mikor még a ravatalon feküdt, egy Péter nevű fél-szemű papnak adta vissza a látását. Továbbá egy úrinő, Becs ispán felesége, aki azelőtt Ajtony asszonyai közé tartozott s akit maga a szent keresztelt meg, erős lázban szenvedett. Ez ajándékkal jött a sírhoz s ahogy a szent köpenyét megcsókolta, rögtön visszanyerte az egészségét. Egy kisgyermek, akinek kigyómarástól a teste földagadt, szörnyen kínlódott. Alig hogy a szülei odahozták, sem a fájdalmat, sem a daganatot nem érezte többé. Egy asszonyt mikor a kendert kiszedte a vízből, megszállott az ördög. Mikor ez reggel eljött a szent vértanu testéhez s mellette megállt, az ördögtől rögtön megszabadulva távozott. A Szent György egyik kanonokja, aki súlyos szélhűdést szenvedett, három nap mulva meggyógyult. Egy parasztnak, mivel var volt a fején s ránézni is szörnyűség volt, nem engedték meg, hogy a monostor kapuját átlépje, hanem a szent vértanu köpenyegét nádra akasztva a var fölé tartották s ott kereszt alakban ide-oda lóbázták — a nép távolabb állt — s a var a földre hullott, a paraszt meggyógyult. Azután pedig, hogy a szent vértanú vérét föszedték s egy kis vázába rakták, ennek érintésétől is sok beteg rendbe jött.

Ezek a jelek a szent vértanú érdemeiért Szent László király és Lőrinc püspök úr idejéig tartottak, aki a szent ember után ötödiknek kormányozta annak egyházmegyéjét. Az említett szent király idejében pedig a szent római egyház elrendelte, hogy azoknak a szenteknek testeit, akik igehirdetésükkal Magyarországot Krisztushoz térítették, a legnagyobb tisztelettel kell tisztelni. Mikor tehát az apostoli Szentszék követe megjelent, s Magyarország nemesei gyűlést tartottak, a szent vértanú testét Szent László király fölemeltette, az Úr 1068. évében. A király és a hercegek maguk kezével vitték és méltóképpen helyezték el, ahol is a szent vértanú érdemeiért a mennyei kegyelem csudák megnyilatkozásában a legfényesebben tündöklött.

23.

Ezután az Úrnak 1361. évében a nagyon istenfélő Erzsébet asszony, Károlynak, Magyarország dicső királyának özvegye, azért, hogy egy betegségből Szent Gellért érdemeiért fölgyógyult, ez az úrinő a tisztelettől indítatva, amely Szent Gellért iránt élt benne, Isten ez emberének monostorát épületekkel kibővítette és sok becses ékes-séggel és kehellyel díszítette. Azonkívül ezüstműből és aranyból csodaművű koporsót készíttetett e szent ereklyéinek újból való fölemelésére. Hasonlóképpen aztán ugyanabban a monostorban egy síremléket építtetett oltárral, s ebbe a szent vértanú ereklyéit a mondott évben úgy helyezte el, hogy nagyobb csontjait a szentnek néhány ereklyé-

jével az ezüst koporsóba tetette, a kisebb csontokat pedig a cilici-
ummal, korbáccsal és köpenyével, amelyben vértanúságot szenvedett,
a márvány síremlékre helyezette. Áldott az emlékezete. Ez az úri-
asszony az Úr 1381. évében költözött el az Úrhoz, és Ó-Budán temet-
ték el abba az apácakolostorba, amelyet ő alapított.

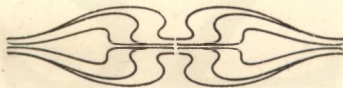
A fordítást Dr. Kühár Flóris és Zalán Menyhért pannonthalmi
főiskolai tanárok voltak szivesek átvizsgálni. Közreműködésükért itt
mondok hálás köszönetet.

S a j t ó h i b á k :

A 8. old. 3. sorában lahasogatja helyett — lehasogatja.

A 15. old. 2. sorában szerzeseket helyett — szerzeteseket.

Országos Széchényi Könyvtár

